

— Á, ha azt számítom, hogy a 10 órás nyitáskor kezdődik a hivatalos kegyérkeresetem, most meg kilenc óra akar lenni, hát még maradt is időm.

— De hát anyagot is hoztatok, használtak, az is pénz, nem? Azért mennyivel tartozom? Tudjam, hogy mögadhassam.

— Ó, Sándor bátyám, azt meg úgy loptam!

Aranyösságból mondott válaszomtól elsápadt.

— Néhány görbe szög, 50 centinyi villanyvezeték nem jelent értéket!

— Hát akkor majd imádkozok értetök, gyerökeim!

— Na, az jót tösz! Dombiratoson azt tartják: kicsit lopni, kicsit imádkozni, sose árt!

— Ezt így nem hallottam. Följegyzöm magamnak.

Papírt, ceruzát vett elő. Apró betűi úgy iramodtak szabályosan, ahogy anyám keze alatt a fonatos kalács domborulatai.

TÓTH BÉLA

Tele a kuffer

Mióta ismerem? Az én hazám nem az Alföld, egyetemre jöttem csak ide. Érdekelt ugyan a néprajz is, hiszen valósággal beleszülettem, de minek könyvből tanulni azt, amit hazulról hozhat az ember? Nyelvészkedtem inkább. Nyelvünkben a történelmünk, csak tudnunk kell előkopogtatni belőle. Nem nagyon volt olyan szófejtés, amit el ne olvastam volna, és olyan szótár se, amit ne bújtam volna. Ábrándom is volt. Majd egyszer összerakom a *kar* teljes bokrát, mert erősen hittem, testünknek ebből a részéből szavak bőséges nemzedéke árad. Ebből lett a karika is talán, a karaj, a karima, a karom, a karol, a karám, magas hangú párjából meg a kerek, a kerék, a kert, a keret, a kerítés, a kering, a kerül, a kerít, a kerület, a kerekes, a kerekít, csücsörítős változata pedig a kör, és ebből a körít, a köré, a köröm, a körmöl. Esküdni merem volna rá, nyelvrokainknál mindnek megtalálom a párját, csak meg kell keresnem. Azóta is várom, hogy időm legyen rá.

Tisztességes nyelvész azonban mozdulni se tud a néprajz nélkül, legalábbis az a fajta nem, amilyen én akartam lenni. Kaptam az alkalmon, amikor ötvenhétben visszatért az egyetemünkre, és azonnal beiratkoztam speciálkollégiumára. Heti egy óra, ha nem jó, akkor is ki lehet bírni. Csalódtam is az első órán mindjárt. Hogyan lehet néprajz fedőnév alatt Szegedről beszélni? Hogy volt Alsóváros, Felsőváros, Palánk és Rókus? Na és? Mégis maradtam, mert amibe belevágunk a magunk akaratából, azt bűn abbahagyni. És ez az ember különösen megérdemelte, hogy figyeljünk rá. Szépen beszélt! Ha már elkecmeredtem a Dunántúlról, legalább ismerjem meg Szegedet is. Nem bántam meg, de megtudtam, talán azért született, hogy a mai Szegednek is legyen egy nagy fia. Óriási fia. Aki nélkül a magamfajta ki se tudja mondani a város nevét! Összeforrott vele, mint a Tiszával vagy az alsóvárosi templommal. Ezt a kettőt tartotta ő a város két abszolút dolgának.

Nem tudom már, hogyan csavarodott a kettőnk dolga, de úgy tűnik, mindig is ismertem. Télen kutyagoltunk egyszer Kiskutyanyak táján. Elmentünk a tanyai iskola előtt, és azt mondta, mindig tanyai tanító szeretett volna lenni. Ha a tudomány el nem csábítja, biztosan az lett volna belőle. Kűbekházára is elkísértem egyszer, egy éjjeliórtól gyűjtött, akkor meg azt mondta, újságíró is szeretett volna lenni. Dolgozott is egy időben a lapunknak, fájlalta is, hogy egyik jubileumára, amikor pedig igen sokat meghívtak a régiekből, ő nem kapott meghívót.

Aki dolgozik, hamar elfelejtik az emberek!

*

Félve írom a későbbieket. Tudom, sokan emlegetik közeli barátként, akik ellen életében se tudott tiltakozni. Kifinomult módszerei voltak ellenérzéseire, és igen sokan nem vették észre. Többször tisztáznom kellett magamban, nem közjük tartozom-e én is. Amikor nyakig volt a keserűséggel, akkor vettem észre, az is jólesik neki, ha rányitom az ajtót. Lélekbogarászók se tudnák talán megmondani, hogyan kerül két ember közel egymáshoz, én se tudom.

Igen sokat fényképeztem neki. Ásatag nyomtatványok, piaci ponyvák ábráit kellett újranyomható állapotba hoznom legtöbbször. Üzenetet hagyott, vagy lapot írt, ha hosszabb ideig nem jártam nála, fölpakoltam egy öl könyvet és irományt, és egy sereg fényképpel együtt vittem vissza neki. Mindig megvizsgáltam, amikor fölpuzózott asztalára esett a tekintetem. Hozzá képest az enyém példakép is lehetett volna naiv lelkek előtt.

Megint együtt élt már Sárával. A borzalmak borzalmaként emlegette egykori felesége, hogy még éjjel is képes fölkelni, dolgozni. És nem hallgat rá, meg, mint az őrült.

— Hagynia kell, Sára néni! Ami éjszaka jut az eszébe az embernek, azt muszáj fölírnia, és vannak, akiknek nem az éjjeli nyugalom a legfontosabb.

— De tönkreteszi magát!

Ebben az egyben biztosan Sárának volt igaza, bár az is lehet, saját magára gondolt inkább. Összesen egyszer láttam kényelmesen ülve újságot olvasni. Valamilyen közeli ünnepe lehetett, nem firtattam.

— Főzhetek egy csézi zsidó kávé? — Mindig evvel fogadott, és én mindig lebeszéltem róla.

— Kár belém!

A neszkávé mondta zsidó kávénak.

— Ha meginnám, éjfél után is Sándor bácsival pörölnék.

— Na, ezt az egyet nem kívánhatom!

Mondom, egyszer láttam csak újsággal a kezében, mégis tudott mindent, amit tudnia lehetett. Megkért, kérjem el a tanácsulésekről tudósító kollégámtól ezután az összes előterjesztést, hátha tudná használni valamire. Mire vittem volna, elütötte az autó.

Sokan vannak, akik után adósságaink maradnak meg bennünk.

*

Máig keresem rá a magyarázatot, de nem találok. Valaki fényképet kért tőlem szülőházáról, elmentem és lefényképeztem. Neki is vittem belőle két

fölvételt, az egyikben a ház volt, a másikon a kapu a házzal. Nézte, nézegette, még azt is mondta, sokat változnak a házak is, csak azt nem mondta, hogy az soha nem volt az ő házuk. Eltette a többi közé, ami nála az asztal valamelyik sarkát jelentette. Amikor az emléktábláját avatták, akkor tudtam meg, mekkora baromságot követtem el: a Pálffy utca 12-es házat vittem el neki, pedig a 72. alatti a szülőháza. Még csak nem is hasonlít egymáshoz a kettő! Mondhatta volna, hogy jól mellékalapáltam, de nem mondta. Azt emlegette inkább, hogy eltette magának az Ecetes iszkába című cikkemet, meg azt, amit Széksósfürdőről írtam, hadakozván a sziksós változat ellen.

Ezt a fölséges tapintatot is jó lett volna eltanulnom tőle.

*

Beszélgetés közben forogta ki egyszer a szó politikai nézeteit. Jobban mondva azt, hogy nem mondott róla semmit. A mindennapiakat tudtam, de a válogatottat, a különbejáratút, a teóriát nem. Most se én kérdeztem, ő hozta elő, és hozzá is tette mindjárt:

— Egyszer elmondom majd, miért nem férnek össze velem a maiak, de ne kérdezd, mert nem jött el még az ideje. Majd a feleségeről is mondanék valamit, meglátod, nem felejttem el, de még korán lenne az is.

Mind a kettőt sírba vitte szegény. Annyit mondott csak a politikai hovatartozásáról, hogy középutasnak mondják, de nem veszik figyelembe, hogy két malomkő között van mindig, aki középen van. Akár az alsó kő koptatja, akár a felső forgatja, mindig neki fáj. Akár az alsóhoz tartozott volna, akár a felsőhöz, sokra vihette volna.

Nagy átok rajtunk, hogy nem tudunk máshoz tartozni. Néha nagy áldás is.

Sáráról még azt is mondta, van az úgy, hogy jobb a rosszal, mint rossz nélkül. Szánnivalóan nagylelkű volt, egy rossz szót nem mondott volna róla. Még annyit se, hogy nem egymásnak teremtet minket az Isten. Ellenben Sára, ha egyedül maradtunk néhány percig, azonnal kibuggyant. Mint az árvíz, úgy ömlött belőle a panasz.

*

Többször előjött, miért nem lett ő tagja annak a bizonyos művészeti kolégiumnak, amelyet a szegedi fiatalokhoz köt az emlékezés, de annyira sose, hogy teljes képem lehetett volna róla. Más nézeteket vallott volna? Nem abba a korosztályba tartozott? Az a tény, hogy nagykabátját adta kölcsön egyiküknek a háború utolsó napjaiban, és soha nem kapta vissza, nyilván nem játszhatott szerepet, mert az már később volt. Egyetemi katedráról hallottuk valakitől, hogy kimentek a Maros-torokhoz, és ott tiltakoztak a kispolgári álerkölcsök ellen. Megkérdeztük, miképpen történt a tiltakozás.

— Meztelenül fürödtünk.

Sándor bácsit nem tudtuk elképzelni meztelenül fürödni, még a kispolgári álerkölcsökkel szemben se. Azt hiszem, abban kell keresnünk a dolog nyitját, hogy egészen más ember volt. Kilógott volna a társaságból akkor is, ha nézeteik sok ponton találkozhattak is. Ennek a másságnak a gyökerét pedig édesanyja, a Szaka Panna házában kell keresnünk, és egész Alsóváros mentalitásában.

*

Említette egyszer, alig vonult át a front Szegeden, üzentek érte, hogy kezdődjön, pontosabban folytatódjon a tanítás az egyetemen. A hallgatók többsége ugyan a fronton volt, de lányok azért maradtak itthon. Elsorolta, hány tárgyat tanított ő akkor, mert az oktatók zöme elmenekült. Azt is mondta, bekapcsoltatták az egyetem időjárásjelző készülékeit, mert a továbbmenő csapatoknak tudniuk kellett, mikor milyen idő lesz.

— Sándor bácsi értett hozzájuk?

— Én nem, de maradt itthon, aki értett. És az oroszok is küldtek oda olyan embert.

Azt hiszem, olyan jubileumra se hívták meg, ahol ez dicsőség lehetett volna. Minden jubileumból kimaradt, de az igaz lehet, hogy távollétében halálra ítélték Pesten a nyilasok.

Jó lenne a naplójába belenézni egyszer.

*

Azt hiszem, a Vigília egyik számában jelent meg az a visszaemlékezés, amelyben egyik szerzetesrendünk embere mondta el, hogyan érte meg a klastrom a háborút. Sándor bácsi ismerte azt az öreg barátot, megkértem, írta neki egy levelet, nagyon szeretnék vele beszélni.

— Mit akarsz vele?

— Színdarab is lehetne belőle.

— Jó, majd írok neki.

Amikor legközelebb találkoztunk, ő kérdez:

— De nem broszúrát akarsz írni, ugye?

— Én meg a broszúra? Nem egy fán termettünk.

Megírta a levelet, példás gyorsasággal jött is a válasz rá: a főapát úr nézete szerint nem alkalmas rá az idő most. Magamban így raktam össze a képet: elment a levél, hogy van egy jóraivaló, kedves tanítványa, akiből újságíró lett, és szeretne szót váltani veled a háború napjairól. Kérlek, ha teheted, segíts rajta. A jó barát barát elolvasta, és talán meg is mutatta a levelet a főapátnak. Egy újságíró akar idejönni? Mondjuk neki, most nem aktuális a dolog. Talán az ő fejükben is a broszúra ugrott be elsőnek, amikor az újságírót meghallották.

A színdarab megíródott persze így is, küldtem is egy példányt a barátoknak. Legalább lássa, mire nem volt megfelelő az idő. Erre is példás gyorsasággal jött a válasz:

— A főapátság könyvtárában helyeztük el.

Egyik színházunk vállalta a bemutatást, de úgy, hogy várjunk vele két évet. Akkor lesz főnnállásának huszadik évfordulója, csupa magyar darabbal akarnak kirukkolni. Mi az örökkévalósághoz képest az a két év? — kérdeztem én nagylelkűen. Időközben azonban másik színház élére helyezték az igazgatót, és utána meg is halt szegény. Azóta is abban a biztos tudatban élek, jó helyen van a darab a főkönyvtárban.

*

Ahogy múlt rajtunk az idő, úgy kerültünk még közelebb egymáshoz. Atyai figyelemmel kísérte apró munkáimat. Amikor megmondtam neki, könyvet írok a tanyákról, szerető kedvességgel mondta rá:

— Ideje, mint Pöre Vera férhön menésinek.

Hozzátette még, tápai lány lehetett a Pöre Vera, és igen sokáig nem talált férjet magának.

Sokszor érdeklődött később, mire jutok vele. Sajnos, még a kéziratát se mutathattam meg neki, hirtelen jött a baleset, mint ahogy minden baleset hirtelen jön.

*

Többször említette, rosszul van kiszabva az élet. Amikor legjobban tudna dolgozni, akkor kell legjobban számítania arra is, hogy el kell menni. Mindig vigasztaltam, és mindig hittem is, hogy igazat mondok:

— Akinek dolga van a világon, az nem tud elmenni.

— Bárcsak a próféta szólna belőled! Tudod, úgy állok én, mint Bartók annak idején: tele a kuffer.

Hiába jövendöltem a hosszú életet neki, elvitte a tele kuffert. Amikor jött a baleset híre, és az is, hogy nincsen remény a fölépülésére, telefonlác szerveződött azonnal. A lác innenső végén én voltam. Május tizedikén (1980-ban) csörög a telefon: elvégeztetett. Adtam tovább a keserves hírt, hogy testvérlapunk is megjelentethesse másnap a nekrológot.

Ennyivel mind a két lap tartozott neki.

Nem tudom, kiürülhetett volna-e egyáltalán az a bizonyos tele kuffer. És megtudja-e egyáltalán ez a város valaha is, mennyit köszönhet mindig félresodort fiának? Mennyivel maradt adósa neki?

Ha csak kicsike máz lett volna rajta, biztosan észrevette volna a város. Szerencsére a citromos nénik így is tudták.

Tőle tanulhattam Szegedet.

Béke emlékére!

HORVÁTH DEZSŐ

A kaposvári honismereti találkozón Veres Péter és Gáspár Simon Antal között. 1968.